

Katoliškemu bogoslužju ni lasten ne rigorizem in ne laksizem

Rigorizem in laksizem se zdita dve stvarnosti, ki sta si nasprotujoči, v bistvu pa gre za dve stvarnosti, ki lahko rasteta tudi skupaj, saj rigorizma ne smemo iskati samo pri konservativnih, ampak tudi pri laksističnih duhovnikih in vernikih. Glede na bogoslužje lahko opredelimo duhovnikov laksistični pristop do bogoslužja kot populističen in manj ponotranjen. V populističnem duhovniku je moč opaziti, da mu je "lupina" pomembnejša od notranjosti, ki jo lahko tudi prezira ali vsaj opušča. Populističen je namreč tisti mašnik, ki želi ugoditi najprej verniku, šele nato Cerkvi, kar ga navadno vodi v pretirano delitev Cerkve na hierarhično in nehierarhično. Pogosto se tak mašnik osredini zgolj na konkretnega človeka v njegovi bolj ali manj objektivni prošnji, stilu življenja in stremljenja, ne glede na zakonodajalca, ki sta Kristus in Cerkev. Za rigoristični pristop in s tem tudi za rigoristični pristop do bogoslužja pa je značilno upoštevanje navodil (rubrik) po črki, kar je večkrat v zgodovini Cerkve vodilo duhovnike in vernike do skrupuloznosti in mučenja vesti, ki jo nenehno preganja strah pred grehom. Rigorističen voditelj bogoslužja se namreč navadno ozira zgolj na zunanjo izpolnitev zakona oziroma liturgičnih navodil in tako pogosto preostro sodi ali se preostro drži določenih pravil ali obredov. Vsekakor pa je za oboje, tako za rigoriste kot laksiste, značilen pridigarski žanr očitanih drugače mislečim in delujočim.

1 Normativna ureditev bogoslužja: plašč pred mrazom laksizma in vročino rigorizma

Sv. Pavel pravi: "Črka ubija, Duh pa oživlja!" (2 Kor 3,6). Gre za besede, ki razodevajo, kako prinaša Kristus v Božjo besedo Stare zaveze Duha, ki za vedno lahko nadomešča in nadgrajuje črko postave. To sicer ne pomeni, da Kristus ukinja postavo, postava ostaja, toda ta starozavezna postava ne zadošča več. Potreben je Duh, Duh, ki je usmerjen v nadgrajevanje in preoblikovanje postave.

Iz povedanega lahko sklepamo, da tudi liturgična pravila ostajajo in so obvezujoča za slehernega, saj so na svoj način garant katoliškega obreda. Toda kakor po Kristusu ne zadošča več Stara zaveza, tako tudi v bogoslužju ne zadoščajo zgolj pravila, ampak duh pravila, ki nas vodi k skrivnosti, ki jo obhajamo. In če pravila ne zadoščajo več, še ne pomeni, da jih smemo kar tako spreminjati ali ignorirati, ampak jim je treba dati novega duha. Je pa tudi res, da je treba preveč mehanična in po svoje oblikovana bogoslužja Cerkve nadgraditi z Duhom, ki zagotavlja pravovernost in nas vodi v svetišče ali duha bogoslužja. Tako je glavni vodnik vseh pravil in vsega našega življenja Sveti Duh, ki omogoča globlje in pristnejše doživetje skrivnosti. Omenjeno pomeni tudi, da moramo v navodilih iskati tistega duha, ki me k bogoslužju privlači in ne vznejevolji ali oddaljuje. Nobeno navodilo nima samo v sebi vrednosti, saj je zmeraj v službi vsebine, za katero je po-

CONVERT IN

Fast food

stavljen; je le “plašč”, ki ogrinja vsebino pred mrazom površnosti in neponotranjenosti. Takšen “plašč” nam omogoča, da je bogoslužje obhajano na bolj vzvišen in globlji način, da slehernika prevzame ne le skrivnost, ki jo obhajamo, ampak tudi lepota bogoslužja (prim. Emeršič 2008). Skratka, v navodilih je potrebno videti nov dih Svetega Duha, ki vodi Cerkev in ki hoče ljudi še bolj približati skrivnostim vere in bogastvu milosti, ki izvirajo iz bogoslužnega dejanja. V kolikor pa se nekdo ob novih, dobronamernih smernicah neutemeljeno postavlja v bran ali dobi “ošpice”, je odgovoren za neenotnost in liturgični minimalizem, ki pogosto oropa vernike sadupolnega obhajanja svetih skrivnosti. Zato je tudi danes nadvse aktualno navodilo za pravilno izvajanje Konstitucije o bogoslužju, ki pravi, “da bodo sadovi tem obilnejši,

kolikor bolj se bodo dušni pastirji in verniki poglobili v njenega pravega duha ter jo z dobro voljo dejansko izvajali” (1Nv 1). Vsako navodilo je sad večletnega razmišljanja o tem, kakšno obliko naj imajo bogoslužja in kako naj nagovarjajo vernike v doživljanju in obhajanju svetih skrivnosti.

Navodila razodevajo tudi smer našega odnosa do bogoslužja, predvsem pa, da je liturgija, kakor je dejal Pavel VI., “pravir Božjega življenja, ki nam je dan; prva šola našega duhovnega življenja; prvi dar, ki ga moramo dati krščanskemu občestvu, da bo svojo vero in svojo molitev pridružilo naši veri in našim molitvam. Da bo liturgija postala povabilo svetu, naj razveže neme ustnice v veseli in pristni molitvi ter naj okusi neizmerno življenjsko silo v skupni pesmi, ki hvali Boga.” (Pavel VI., 4. dec. 1963 ob razglasitvi kon-

stitucije.) Kdor tako razume bogoslužje, mu je vsako navodilo, konstitucija ali liturgično besedilo spodbuda h globljemu odkrivanju, doživljanju in obhajanju Božjih skrivnosti. Le tako smemo upati, da bo mogla po liturgijah Božja milost oživljati in hraniti naše vernike tako, kakor to more in mora.

Obredi niso le proizvod dvatisočletne inkulturacije bogoslužja, temveč tudi sad apostolske tradicije in njenega razvoja. Medtem ko velja za vzhodne obrede neke vrste statičnost in nerazpoložljivost za inkulturacijo, se daje na Zahodu večji poudarek na zgodovinski razvoj obredov in kanonsko ureditev nadaljnjega oblikovanja. Vrh tega pa je rimsko bogoslužje vezano tudi na papeževo oblast, ki je v tem, da zagotavlja pravilen razvoj, integriteto in identiteto posameznih obredov. Iz tega sledi, da je obred na neki način konkretiziran odraz eklezialnosti ter enotnosti v liturgičnih dejanjih, ki sicer dopušča razvoj, ne dopušča pa samovoljnosti, naj bo to samovoljnosti skupnosti ali posameznika, hierarhije ali laikov (Janez Pavel II., Cerkev iz evharistije, št. 52).

Kot Sveto pismo, tako je tudi bogoslužje nastajalo po ljudeh in pod vodstvom Svetega Duha. Iz tega lahko sklepamo, kot je zapisal kardinal Ratzinger, da zgolj zunanja ustvarjalnost ni avtentična kategorija bogoslužja, še posebej zato, ker liturgija ne vznika iz posameznikovih idej ali kreacij, ampak je Božji vstop v naš čas in prostor. Zato lahko le v ponižni prepustitvi temu Božjemu vstopu postaja obred zares oseben in resničen (Ratzinger 2001, 162, 166).

Mnogi problemi v odnosu do bogoslužja nastajajo na podlagi enostranske inkulturacije. Preveč se razmišlja in dela na tem, kako prilagoditi obred kulturi, ne razmišlja pa se, kako prilagoditi kulturo obredu in kako dati ustaljenemu obredu novega duha. Ustvarjalnost v liturgičnih slavljih ne pomeni na vsak način neke novosti ali nečesa, kar je v nas-

protju z ustaljenim in nosi značaj novotarškega, drznega in vprašljivega. Najizvirnejša ustvarjalnost je tista, ki je notranja in s tem lastna vsakemu obhajanju. Zato je liturgija nekaj ustvarjalnega že po svoji naravi, saj gre za obhajanja, ki rojevajo vsakokrat novo izkustvo, novega duha in novo srečanje z Bogom. Prav na podlagi tega prepričanja je sedanjí papež Benedikt XVI. razglasil tudi predkoncilsko obliko katoliškega obreda za veljavno, saj je pravo sodelovanje najprej notranje in šele nato zunanje.

Za dosego glavnega smotra bogoslužja, ki je v tem, da bi "bolj krščansko živeli" (B 1), je nujno potrebna njegova normativna ureditev. S pomočjo navodil in smernic Cerkev zagotavlja avtentičnost bogoslužnih besedil in obhajanj, s tem pa tudi pravovernost in edinstvo katoliške Cerkve. "Zato prav nihče drug, čeprav je duhovnik, ne sme po svoji volji v bogoslužju ničesar dodajati, izpuščati ali spreminjati" (B 22, 3). Ker gre za uradno bogoslužje Cerkve in ne za zasebno opravilo, mora biti katoliško bogoslužje prepoznano kot katoliško in ne kot nekaj drugega: na primer berilo naj bo berilo in ne odlomek iz Cankarjevih del, pa tudi ne kaka dramska uprizoritev; pesem naj bo pesem in ne neko razbijanje po kitarah in bobnih; prošnje naj bodo prošnje in ne moraliziranje ter izpraševanje vesti; pozdrav miru naj bo pozdrav miru in ljubezni, in ne ustvarjanje vrveža novoletnih pozdravov; povzdigovanje posvečene hostije naj bo povzdigovanje in ne dveminutna adoracija itd. Vrh tega naj duhovnik ne vsiljuje svojega načina doživljanja in razumevanja bogoslužja, ampak naj oznanja Kristusov nauk in duha Cerkve. Vse to pomeni, da sta tako ceremonializem kot laksizem v bogoslužju znamenje oddaljevanja od bogoslužja v "duhu in resnici" (Jn 4,23).

Zato si je Cerkev vedno prizadevala za pravilni način slavljenja in bogoslužja, kar označuje že sama beseda "ortodoksija", ki v

prvi vrsti pomeni pravilno slavljenje. Iz zgodovine bogoslužja je razvidno, da so se prav v veliki vnemi za uresničevanje tega cilja pojavljale v različnih obdobjih liturgičnega razvoja najrazličnejše zlorabe in izkrivljale pravi pomen obredov bogoslužja. Tako je na primer estetsko ugodje baroka povezovalo obred bolj z duhom umetnosti kot pa z duhom skrivnosti, ki jo z obredom obhajamo, medtem ko se danes v mnogih pokrajinah prepuščajo trenutni "iznajdljivosti" in prilaganju ter poenostavljanju bogoslužja po meri trenutnih čustveno obarvanih duhovnih vzgibov in oblik slavljenja. Zato Cerkev še danes nenehno izdaja nova navodila (*Liturgiam authenticam, Redemptionis sacramentum*, itd.), s katerimi odgovarja na nepravilnosti, saj je in mora ostati liturgija eden glavnih virov teologije ("prva teologija") in tako tudi zagotovilo pravovernosti.

Vse večja brezbriznost, samovoljnost in nepoznavanje duha bogoslužja nekaterih duhovnikov so vzrok, da se v zadnjem času Cerkev prav preko novih liturgičnih navodil nagiba k vse večjemu ceremonializmu in rigorizmu z namenom, da ohrani in zagotovi vzvišenost liturgičnih obredov in dejanj. Tako smemo upati na večjo inkulturacijo liturgije le ob večjem upoštevanju zakonitosti in duha bogoslužja. V bogoslužju namreč vidi Cerkev tudi glavno sredstvo rednega cerkvenega učiteljstva, najzanesljivejšo pričo apostolskega izročila in dokaz pravovernosti na način, da "pravilo molitve" določa, kakšno naj bo "pravilo verovanja" (*Lex orandi, lex credendi*).

2 "Inkulturacija", ki vodi v obubožanje "prve teologije"

Skozi vso zgodovino Cerkve poznamo različne liturgične prenovke, ki so bile osredinjene na liturgične knjige ali na življenje iz bogoslužja. Navadno so vzniknile iz novih pastoralnih zahtev ali praktičnosti, političnih interesov ali kulture, pogosto pa tudi zaradi od-

klonov od splošno veljavnih pravil in narave bogoslužja. Tudi današnje, tu in tam vznikajočo "inkulturacijo" bogoslužja smemo razumeti kot obubožanje prve teologije oziroma liturgičnih besedil, ki so se oblikovala skozi stoletja in ki so dragocen in nenadomestljiv "patrimonij" rimskega obreda bogoslužja.

Naj navedem preprost primer vsakdanje polastitve liturgije Cerkve, ki jo kakšen mašnik nadomešča s "svojo": na primer spremijanje trinitaričnega sklepa: *Po našem Gospodu Jezusu Kristusu, tvojem Sinu, ki s teboj v občestvu Svetega Duha živi in kraljuje vekomaj*, spremenjen v ... *Živi in vse vodi vekomaj*. Na prvi pogled nič kaj velikega. Bog nas s svojo besedo tudi vodi, a hkrati nad nami gospoduje, je vladar vesoljstva. Sleherni vodnik je zamenljiv, saj je le spremljevalec in pomočnik na naši poti. Boga pa ne moremo zreducirati zgolj na nekega spremljevalca, ki nas vodi. Bog je tisti, ki tudi gospoduje in kraljuje nad nami. Če bi bili dosledni pri takšni "inkulturaciji", potem bi morali ukiniti še Jezusove besede "Božje kraljestvo je že med vami!" ali jih vsaj spremeniti v "Božje vodenje je že med vami". Podobno bi morali prošnjo pri očenašu "Pridi k nam tvoje kraljestvo" spremeniti v prošnjo "Pridi k nam tvoje vodenje"; na praznik Jezusa Kristusa, kralja vesoljstva, pa bi morali govoriti o Kristusu, voditelju vesoljstva itd.

Takšni ali podobni inkulturacijski posegi v liturgična besedila, ki postajajo vedno bolj "vsakdan", ne bogatijo in ne obogatijo bogoslužja, ampak ga siromašijo in ga osiromašijo mnogih teoloških pomenov, hkrati pa vnašajo v bogoslužje nestalnost in zmedo. Zato ni čudno, da Cerkev s trdo besedo prepoveduje neavtorizirane spremembe v bogoslužju in duhovnikom naroča, naj "v skladu s tem, kar so obljubili pri duhovniškem posvečenju ... pazijo, da ne bodo osiromašili globokega pomena svoje službe s tem, da maličijo liturgično bogoslužje s spremembami,

opustitvami ali dvoumnimi dodatki. Kakor pravi sv. Ambrož: 'Cerkve ni ranjena sama v sebi ..., marveč po nas. Pazimo torej, da ne bodo naše napake ranile Cerkve'." (Kongregacija za bogoslužje, *Navodilo o zakramentu odrešenja*, št. 31.) Ob teh spoznanjih navodilo nadaljuje, da je treba "zavreči graje vredno navado, po kateri duhovnik, diakon ali tudi vernik po svojem okusu tu in tam spreminjajo ali prilagajajo besedila svetega bogoslužja. S tem dejansko vnašajo nestalnost v obhajanje svetega bogoslužja in pogosto spreminjajo njegov izvorni pomen." (Kongregacija za bogoslužje, *Navodilo o zakramentu odrešenja*, št. 59.)

Ta navodila lahko zrelativiziramo s tem, da so pač navodila, da pa je življenje nekaj drugega. Omenjeno v določeni meri sicer lahko drži, ostaja pa vprašanje, s kakšno notranjo pripadnostjo v duhu pokorščine Cerkvi si lahko posamezni duhovnik nadene vlogo spreminjanja tega, kar je Cerkve osnovala kot "lex orandi"? Duhovnik namreč s spreminjanjem liturgičnega besedila na neki način izdaja tisti "mi" v predstojniških molitvah, ki ga napravljajo za predstavnika vesoljne Cerkve. Tako njegove besede "prosimo te...; reši nas...; zahvalimo se ti..." itd. ne vključujejo več molitve Cerkve, ampak molitev posameznega mašnika. Vrh tega pa na tak način zanika pravico vernikov, da se preko njegovega služenja vključijo v molitev vesoljne Cerkve.

Verjamem, da so lahko takšna spreminjanja pogosto storjena z najboljšimi nameni in lahko izhajajo celo iz pastoralnih motivov. Kljub temu takšne spremembe, ki temeljijo na duhovnikovem okusu, trenutnem čutenju in ravnanju, kažejo tudi na podcenjevanje vernikov, ki po mnenju oziroma ravnanju mašnika, ki poenostavlja liturgični jezik, očitno niso sposobni dojeti liturgične govornice Cerkve in jim je treba ponuditi "prilagojen program". Pri tem pa takšni mašniki pozabljajo, da imajo verniki "pravico, da

opravljajo bogočastje po predpisih katoliškega obreda, ki so ga potrdili zakoniti pastirji Cerkve" (ZCP, kan. 214). Težko je verjeti, da je tak mašnik bližje ljudstvu, če dela iz bogoslužja Cerkve lastno bogoslužje ali kar "enolončnico". Takšno maličenje bogoslužja pogosto razodeva teološko egocentričnost, ki spreminja "očetno dediščino" v zasebno domeno posameznika. Spremembe je moč uvesti le v skladu z liturgičnimi navodili, predvsem pa v duhu "nespremenjene vere, nepretrganega izročila in potreb po prilagoditvi novim razmeram" (prim. RMu 2-15).

Pred samovoljo in pred izsiljevanjem modnih trendov svari tudi papež Benedikt XVI. v svoji apostolski spodbudi *Sacramentum caritatis* in pravi takole: "Ker je evharistično bogoslužje v bistvu 'actio Dei', ki nas usmerja proti Kristusu preko Svetega Duha, njena temeljna struktura ni nekaj, kar bi lahko kar tako spreminjali, niti ne more biti podvržena zadnjim trendom" (št. 37). S tem papež opozarja, da bogoslužja ne smemo zreducirati zgolj na sociološki izraz, niti ga prostovoljno prilagajati glede na družbene spremembe.

Vrh tega je jasno, da je nenehno spreminjanje, dodajanje ali krajšanje liturgičnega besedila med bogoslužjem z vidika ustvarjalnosti pot "linije najmanjšega odpora", saj na tak način uresničujemo le zunanjo novost, atraktivnost, privlačnost, namesto da bi se potrudili za notranjo ali duhovno ustvarjalnost, ki zahteva zmeraj novega duha, novo izkustvo in novo izročitev Njemu, ki nas v bogoslužju na osebni in občestveni način nagovarja in obdarja.

3 "Restavratorsko gibanje" - odklon od srednje poti

Splošno načelo, da je "Liturgia semper reformanda", nas vodi k spoznanju, da se da kvaliteto bogoslužja vedno izboljšati in da je bogoslužje izjemno pomembno za življenje

Cerkve. Ponekod je ta, sicer dobrodošla želja po izboljšanju liturgije zašla v zelo polemično in celo polarizirano smer. K temu so po vsej verjetnosti prispevale tudi nekatere odločitve kongregacije za bogoslužje, in disciplino zakramentov v zadnjem desetletju, ki so na neki način tlakovale pot nastajajočemu "restavratorskemu gibanju" v bogoslužju. Tako je na primer navodilo "Liturgiam authenticam" (izdano 7. maja 2001), ki poudarja dobesedni prevod liturgičnih besedil (prim. Krajnc 2004), zamenjalo prejšnje pokoncilsko Navodilo za prevajanje bogoslužnih besedil iz leta 1969, ki je za razliko od novega dovoljevalo "bolj svobodno prevajanje liturgičnih besedil, kjer je treba ohraniti le misli, izraz pa lahko razširimo, če je treba, da bo postala vsebina primerna tudi za bogoslužje v našem času." (Svet za izvajanje konstitucije o bogoslužju, *Navodilo za prevajanje bogoslužnih besedil*, št. 34.) Podobno je prišlo do zamenjave komisij za prevode bogoslužnih knjig v deželah z enakim jezikom, predvsem angleško govorečih, kjer so kritike letele zlasti na ne dovolj poetično privzdignjen jezikovni stil prevodov, medtem ko se danes kritike povezujejo s prodorom strogo dobesednih prevodov in z veliko osredinjenostjo in skrbjo za pravovernost. V tem duhu je prišlo pred približno dvema letoma do novega prevoda Rimskega misala v angleški jezik.* Leta 2000 je izšla tretja izdaja Splošne ureditve rimskega misala, ki nadomešča izdajo navodil iz leta 1969/1975. Tudi v tem dokumentu so vidne strožje določitve glede mesta za tabernakelj, vključevanja laikov v obhajanje, ureditev oltarne prostora, ki se odslej vedno imenuje prezbiterij itd. Leta 2004 je izšlo navodilo o zakramentu odrešenja, ki naniza stroge liturgične predpise in sankcije ob neupoštevanju le-teh (*Navodilo o zakramentu odrešenja*). Krona vseh restavratorskih stremeljenj po "pristnejšem" in bolj "avtentičnem" obhajanju bogoslužja pa je Apostolsko pismo -

motuproprij *Summorum pontificum* papeža Benedikta XVI., s katerim je leta 2007 potrdil in postavil ob bok pokoncilskega mašnega obreda še tridentinskega iz leta 1962 (prim. Košir 2007, 133-157). Odzivi na omenjeni motuproprij so segali vse od "veselega sprejetja do trdega nasprotovanja", kot je zapisal papež sam v spremnem pismu (prim. Pismo papeža Benedikta XVI. škofom, ki spremlja apostolsko pismo motuproprij *Summorum Pontificum* o rabi rimskega bogoslužja pred prenovo leta 1970). Vzroki za takšne odzive so bili predvsem pastoralnega značaja, in sicer bojazen zaradi nezmožnosti dejavnega sodelovanja celotnega občestva in s tem pasivna udeležba tistih, ki že tako in tako prihajajo v cerkev zgolj zaradi izpolnitve prve cerkvene zapovedi, ki naroča biti "ob nedeljah in zapovedanih praznikih pobožno pri sveti maši"; podcenjevanje liturgične prenove drugega vatikanskega cerkvenega zbora, ki je imela v ospredju "aggiornamento" ali prilagoditev potrebam novega časa, predvsem pa strah zaradi needinosti rimskega obreda in njegove življenjske vcepljenosti v edinost verovanja. Stari rek "lex orandi, lex credendi" ali "pravilo molitve" je "pravilo verovanja" pomeni, da nas bogoslužje, ki je izraz vere, uči verovati in pogloblja našo vero. In če je različen "lex orandi", je lahko raznovrsten tudi "lex credendi" (Grillo 2007, 434-439). Ob teh in mnogih drugih pomislekih, ki jih papež v svojem spremnem pismu skrbno zavrne, pa moremo reči, da je apostolsko pismo *Summorum pontificum* papeža Benedikta XVI. izraz njegove izrazito ekumensko naravnane duše, velike ljubezni in odgovornosti do skupin, ki se zaradi okoliščin krčevito držijo predkoncilске oblike bogoslužja in se počutijo ob robu ali so izven Katoliške cerkve. Kar pa zadeva pokoncilsko bogoslužje, moremo reči, da papež z omenjenim motuproprijem ničesar ne dodaja in ne odvzema. Tako ostajajo naša bogoslužja še na-

prej "vir in vrhunec" vsega našega življenja, slovenski jezik pa bogoslužni jezik.

Pri ponovni uvedbi predkoncilskega obreda se predstavniki restavratorskega gibanja sklicujejo predvsem na kontinuiteto, ki velja za stalnico tako v nauku kot v bogoslužju. Kar zadeva bistvene elemente bogoslužja, se slednji nikoli ne opuščajo, ampak le očiščujejo. To je sicer povsem razumljivo. Se pa po mnenju Remberta Weaklanda predstavniki restavratorskega gibanja povsem zapletajo v protislovje, ko očitajo racionalistično miselnost prvemu dokumentu drugega vatikanskega cerkvenega zbora (še posebej B 21 itd.), kar je moč razumeti že kot delno zavrnitev omenjenega koncila. Hkrati je njihova kritika koncilskega dokumenta tudi v nasprotju z definicijo restavracije in principa organske rasti, ki temelji na predpostavki, da nove oblike rastejo iz že obstoječih. Vrh tega je Weakland opozoril še na enega najopaznejših aspektov restavratorskega gibanja, to je odsotnost kakršnih koli teoloških razpravljanj o vlogi občestva v bogoslužju, na drugi strani pa pretirano poudarjanje hierarhične narave liturgije kot zrcalne slike hierarhične narave Cerkve (Weakland 2002, 475-487).

Skratka, Cerkve je tudi danes poklicana, da prisluhne vabilu psalmista, ki pravi: "Pojte Gospodu novo pesem", oziroma: "Pojte Gospodu novo liturgijo", liturgijo z novim duhom in novim izkustvom, z novo hvalo in zahvalo, predvsem pa z novo milostjo in žarom ljubezni. Vsemu temu je tuj vsak rigorizem in vsak laksizem.

Reference

Benedikt XVI. 2007. Pismo, ki spremlja apostolsko pismo - motuproprij *Summorum Pontificum*. V: Benedikt XVI. *Summorum*

- Pontificum*, 11-15. Ljubljana: Družina.
- Emeršič, Cecilija. 2008. *Lepota bogoslužja in bogoslužje lepote*. V: Rafko Valenčič, Slavko Krajnc in Jože Faganel, ur. *Liturgia theologia prima*, 211-227. Ljubljana / Celje: Družina / Mohorjeva družba.
- Grillo, Andrea. 2007. *Il moto proprio di Benedetto XVI Summorum pontificum e la sua recezione*. V: *Il Regno* 14, 434-439.
- Grillo, Andrea. 2007. *Oltre Pio V. La riforma liturgica nel conflitto di interpretazioni*. Brescia.
- Janez Pavel II. 2003. *Okrožnica Cerkev iz evharistije*. Cerkveni dokumenti 101. Ljubljana: Družina.
- Kongregacija svetih obredov. 1981. *(Prvo) navodilo o izvajanju konstitucije o bogoslužju*. V: Slovenski nadškofijski liturgični svet, *Prenovljeno bogoslužje*. Zbirka navodil, 8-14. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani.
- Kongregacija za bogoslužje in disciplino zakramentov. 2002. *Splošna ureditev rimskega misala*. Cerkveni dokumenti 94. Ljubljana: Družina.
- Kongregacija za bogoslužje in disciplino zakramentov. 2004. *Navodilo o zakramentu odrešenja*. Cerkveni dokumenti 108. Ljubljana: Družina.
- Košir, Borut. 2007. *Liturgična reforma II. vat. koncila v luči MP. Benedikta XVI. "Summorum Pontificum"*. V: Zbornik Pravne fakultete Univerze v Mariboru, letn. 3, št. 2, 133-157.
- Ratzinger, Joseph. 2001. *Duh liturgije*. Mostar, Zagreb: Ziral - Zajednica izdanja ranjeni labud.
- Krajnc, Slavko. 2004. *Liturgiam Authenticam. Peto navodilo za pravilno izvajanje Konstitucije o bogoslužju*. V: Julka Nežič, ur. *Prenova bogoslužja*. Zbornik liturgičnega simpozija in tečaja ob 40-letnici Konstitucije o svetem bogoslužju, 36-40. Ljubljana: Družina.
- Svet za izvajanje konstitucije o bogoslužju. 1981. *Navodilo za prevajanje bogoslužnih besedil, namenjenih svetim opravilom, ki jih obhajamo z ljudstvom*. V: Slovenski nadškofijski liturgični svet, *Prenovljeno bogoslužje*. Zbirka navodil, 27-33. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani.
- Weakland, Rembert. 2002. *Liturgie zwischen Erneuerung und Restauration*. V: *Stimmen der Zeit* 7, 475-487.

* Prim. <http://www.usccb.org/romanmissal/samples-priest-intro.shtml>, pridobljeno dne 23. 11. 2010.